

DIH

**Diverzitás és homogenitás
a történelemben, a társadalomban
és a környezetben**

Budapest, 2022

A kötet a **Dimenziók 3. Diverzitás és homogenitás a történelemben, a társadalomban és a környezetben konferencián**

(ELTE BTK Szekfű Gyula Könyvtár, 2019. május 9–10.)
elhangzott előadások szerkesztett változatát tartalmazza

A konferenciát szervezte:
ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék •
ELTE TTK FFI Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék

A megjelenést a

A szerkesztőbizottság elnöke
dr. Várkonyi Gábor

Szerkesztő

Rénes Balázs • Banai Zsófia • Górány Nikolettta • Lendvai Timár Edit •
Lehoczki Zsuzsanna • Demjén Ágnes

Olvasó- és technikai szerkesztő
Bertók Krisztina

Borítóterv
auri grafika

Dimenziók logóterv
Szalontai Edit Mariann • Szalontai Emese Zita

ISBN 978-963-9987-99-9

© szerzők
© Martin Opitz Kiadó

Kiadja: Martin Opitz Kiadó
www.martinopitz.hu
Felelős vezető: dr. Tóth Csaba

A kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

AZ IBÉRIAI OLVASZTÓTÉGELY A diverzitás különböző felfogásai a spanyol nemzettudat és identitás alakulásában

LÉNÁRT T. András

A Spanyolországba látogatók elé ma egy rendkívül sokszínű, egyértelműen multikulturális ország képe tárul. A spanyol mellett számtalan nemzetiség, legális és illegális bevándorlók összessége adja ki a teljes képet. A társadalom sokszínűvé válása természetesen a spanyol nemzettudatot sem hagyta érintetlenül, jelenkori változatának alapjait azonban a régmúltban és a közelmúltban kell keresni. A mai Spanyolország történelmét az évezredek során különböző hullámokban betelepülő, valamint a már régebb óta az Ibériai-félszigeten élő népcsoportok között létrejövő kapcsolatok alakították; ezek a relációk időnként alá- és fölérendeltségi viszonyt jelentettek (elsősorban a hódítók és a meghódítottak között természetesen leginkább a bekövetkező konfliktusok révén), máskor a különböző népek békés vagy békétlen egymás mellett élése formálta a helyzetet. Minden csoport a saját hagyományaival, vallásával és a korábbi hazájában megszokott államberendezkedési formákkal érkezett, így gyakran bontakozott ki ellentét az új behatások és az addig fennálló rend között. Az eltérő kultúrák találkozásakor elkerülhetetlenek voltak a különböző intenzitású összecsapások, akár az egész félszigetre kiterjedő háborúk is, amelyek végkimenetele alapjaiban is megváltoztathatta a jövőképet. Mindezek következményeként a mai spanyol nemzettudatot és identitást a kezdetektől napjainkig a térségbe vándorolt népek és azok leszármazottainak együttlélése határozza meg.

A 19. századtól kezdődően a történészek között gyakran felmerülő vita bontakozott ki azzal kapcsolatban, hogy a spanyol társadalom sokszínűsége előnyt vagy hátrányt jelentett-e Spanyolország fejlődése szempontjából. Vajon jobb lett volna, ha ennél homogénebb társadalom jön létre, vagy éppen ellenkezőleg, a heterogenitás adja a spanyol nép valódi értékét? A jelzett kérdéseket a múltra és a jelenre vonatkozóan is feltették. Ezen a téren kulcsszemélynek számított a brazil származású, de tudományos tevékenységét már Spanyolországban kifejtő filológus-kultúrtörténész, Américo Castro, valamint a 20. század kiemelkedő spanyol történészei között számon tartott Claudio Sánchez-Albornoz. Az 1940–50-es években nagy visszhangot kiváltó vita alakult ki köztük a középkori spanyol királyságokra és népekre vonatkozóan. Bár megfigyeléseik elsősorban a régebbi korokhoz kapcsolódtak, szempontjaik a közelmúlt és a jelen viszonylatában is megfontolásra alkalmasak lehetnek, mivel az akkori kulturális és vallási keveredés bizonyos elemei ma is visszhangra találnak az országban. Az elméleteik a nemzeti és nemzetközi hiszán történelemtudomány szerves részeivé váltak, követőik révén a kettejük vitája bizonyos szempontból még ma, haláluk után is tart. Nagyhatású

érvéleik többször is előtérbe kerültek az elmúlt évtizedek során, amikor az éppen kormányzó hatalom (diktatúra vagy demokrácia) nemzetudatra, identitásra vonatkozó meggyőződése vállaltan egyikük vagy másikuk eszmerendszerére támaszkodott.

A vita kiindulópontját a keresztény kultúrkörbe tartozó népek, valamint a más vallású csoportok egymáshoz való viszonyulása szolgáltatta. Américo Castro úgy vélte, téves az a nézet, hogy a kereszténységnek szinte kizárólagos főszerepet kell tulajdonítani, amikor Spanyolország gyökereit, jelentős alkotóelemeit próbáljuk beazonosítani. Más vallásokat és népeket sem lehet a nemzeti történelem periferiájára szorítani, hanem a jelentőségüknek megfelelő súllyal kell ezeket szemlélni. Castro és követői szerint a keresztények, az arabok és a zsidók együttesen formálták a félsziget mindenkori arculatát, és értékes elemekkel járultak hozzá ahhoz az összetett képhez, amit ma Spanyolországként azonosítunk. A kultúra és a társadalom sokkal szegényebb lenne, ha az említett három csoport nem lett volna jelen a saját egyéni világával és látásmódjával.¹

A másik álláspont a fent ismertetett nézet ellentétéként szolgál. Eszerint Spanyolország lényege a kereszténységben lakozik, csak azzal összefüggésben szemlélhető; e történelemfelfogás szerint a többi vallás és népcsoport akadályt jelentett a nemzet fejlődésében, szerepüket annak fényében kell vizsgálni, hogy a kereszténységnek hogyan sikerült rajtuk felülkerekednie. Claudio Sánchez-Albornoz és szimpatizánsai számára mindenekeelőtt a muzulmán hódítás és jelenlét képezte azt a korszakot, amelyet a nemzeti történelem alakulása során egy zárójeles, büszkeségre kevés okot adó időszaknak tekintettek, ez ugyanis eléggé jelentős volt ahhoz – még hozzá negatív értelemben –, hogy alapvetően átformálja (vagy deformálja) a kereszténység útján járó ország arculatát, számos maradandó, káros következményt maga után hagyva. Az iszlám vallású csoportok kivételével a többi nép – a kezdeti időket, így a rómaiakat és a vizigótokat is beleértve – nagyrészt pozitív módon alakította a hispán társadalom és államrendezkedés fejlődését, nem tettek hozzá olyan elemeket, amelyek lényegileg befolyásolták volna a kereszténység jótékony hatásait.²

Ez utóbbi nézetre egyértelműen az a felfogás volt hatással, amelynek szellemében a visszahódítás (*la Reconquista*) során a félsziget lépésről lépésre ismét keresztény uralom alá került, és nagymértékben jellemezte a vallási-faji szempontú intolerancia.³ Ez a nézet a későbbiekben változó intenzitással volt jelen, a 20. században is számos hívőt gyűjtött maga köré – éppen ezért az sem véletlen, hogy a katolicizmust mindenek fölé helyező, ún. nemzetikatolikus ala-

¹ Castro számos alkalommal kiadta az e témát feldolgozó könyvét átdolgozott és bővített változatokban. Az első kiadás: CASTRO 1948.

² Alapműve: SÁNCHEZ-ALBORNOZ 1957.

³ Spanyolországban és azon kívül is számos kutató foglalkozott a korszak ilyen jellegű konfliktusaival, valamint annak hatásaival a későbbi évszázadok során. Ezekről lásd például: RÍOS SALOMA 2011; GREER-QUILLIGAN-MIGNOLO 2007; HENG 2011.

pokon megszervezett Franco-diktatúra és az azt alkotó politikai-társadalmi csoportok is ezt a történelemfelfogást részesítették előnyben. A rezsim bukása óta azonban jórészt a Castro-féle értelmezés vált legitimé a történetírás és a kultúrtörténet fősodrában.⁴

A mai spanyol nemzettudatra egyértelmű hatást gyakorolnak a múlt kiemelkedő eseményei. A 20. század első harmadáig a spanyol nemzetet kevésbé foglalkoztatta, hogyan definiálhatná önmagát, mitől is igazán spanyol a spanyol, inkább az olyan, a mindennapjaikat közvetlenül befolyásoló problémák foglalták le a gondolataikat, mint a más országokkal vívott csaták és belső polgárháborúk, vagy az államirányítás szintjén végbement reformok. A félsziget királyságait a 15. század végén perszonalunió formájában összefogó katolikus királyok, Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd sem tudtak kialakítani egy egységes Spanyolországot, az őket követő uralkodók pedig kénytelenek voltak szembesülni a különböző régiók eltérő fejlődésével, adottságaival, hagyományaival; mindez azt eredményezte, hogy a kívülről egységesnek látszó birodalmat belülről feloldásra váró ellentétek feszítették. A 19. század elején függetlenedett a legtöbb latin-amerikai gyarmat, a század végén pedig az utolsó kolóniák is lekapcsolódtak az anyaországról; az ebből fakadó elveszettség érzése adott egy impulzust ahhoz, hogy valahogyan megtalálják, kitalálják önmagukat. Az értelmiségieket a teljes kiábrándultság jellemezte, a társadalmi hierarchia felsőbb rétegeiben pedig attól féltek, hogy ebben a helyzetben az alsóbb osztályok indulatai robbanásig feszülnek. A „kik vagyunk, mit akarunk, merre tartunk?” kérdéskörre új válaszokat kellett találni annak érdekében, hogy az ország hosszabb távon ne kerüljön a teljes kétségbeesés és apátia szakadékába. Írók, filozófusok, történészek megpróbálták kiutat keresni, a múltban és egy lehetséges jövőben kutattak kapaszkodók után – az 1898-as spanyol–amerikai háború traumájaként önmagát 98-as nemzedéknek nevező értelmiségi csoport feladatának érezte, hogy a régmúlt és a közelmúlt kudarcainak és dicsőséges pontjainak beazonosításával és értelmezésével egy lehetséges jövőképet rajzoljon fel.⁵

A konzervatív, nacionalista oldal szemében többek között a régiók autonómiát megcélzó törekvései, az ország megbonthatatlan egységének esetleges feltörése tette szükségessé az 1936-os felkelést, így az összetartozás már a fegyveres konfliktus első pillanatától kezdve nagy hangsúlyt kapott. A Franco-korszakban szellemi síkon próbálták meg elérni a hispán nép, tehát Spanyolország és Latin-Amerika társadalmainak egyesítését – eltérően az olasz fasizmustól és a német nácizmustól, a spanyol rezsim nem kívánt hangsúlyos földrajzi-birodalmi terjeszkedésbe kezdeni. A Benedict Anderson által később *elképzelt közösség*nek nevezett⁶ formáció

⁴ A vita a későbbiekben is folytatódott. Lásd például: LAPEYRE 1965: 1015–1037; BAUMEISTER–TEUBER 2010: 91–97; MAÍZ CHACÓN 2009: 39–40.

⁵ Ezekről ír: CSEJTEI 1998: 12–29.

⁶ Magyar nyelven: ANDERSON 2006.

létrehozása volt a cél. Ezek a csoportok – és ebben egyezik mind Anderson, mind a francóista gondolkodók felfogása – nem feltétlenül ismerik egymást, már nem is tartoznak ugyanahhoz a nemzethez, mégis egy közösséget alkotnak. A közös múlt, a nyelv, a tradíciók, a hispán öntudat alapján örökre összekapcsolódnak. A kolóniák elvesztésével már a századfordulón jelentőssé vált a szükségszerűen mindent túlélő egység kiemelése. Szembeállítva azt a félszigeti nacionalizmusok autonómiára vagy teljes függetlenségre törekvő ambícióival, a Franco-diktatúra egy centralista hispán nacionalizmust állított a nemzeti politikája középpontjába, amelyből kizárt mindent, ami nem az általa vallott, a középkorból származó kasztíliai hagyományokhoz visszanyúló egységet hirdette, így a kism nemzetek önállósodási szándékai is nemkívánatossá váltak. Aki mindezzel nem értett egyet, azt spanyolellesnek és hazaárulónak bélyegezték. A patriotizmus monopolizálása természetes velejárója a diktatúrának, és demokráciákban is találunk rá példákat, hogy valamely csoport kizárólag önmagát kiáltja ki hazafinak. Egy adott rezsím bukásával azonban fennáll a veszély, hogy a nemzeti identitás helyén új keletkezik, új elemek bevonásával, esetenként akár ismét a kezdetektől kell azt felépíteni.

A spanyol diktatúra 1975-ben bekövetkezett felbomlása megnyitotta a demokratikus átmenet időszakát, majd a 80-as évek elejétől elérkezett a hivatalosan demokráciának nevezett, máig tartó periódus. Ennek megfelelően változások következtek be a nemzettudat meghatározása terén is; az élete nagy részét vagy gyermek- és ifjúkorát egy elnyomó rendszerben leélt állampolgárnak a megváltozott helyzetben újra kellett definiálnia, hogy mitől tekinti magát spanyolnak, miért érzi úgy, hogy származása és Spanyolországhoz való kötődése megkülönbözteti őt a világ többi országában élő személyektől. Míg az elmúlt évtizedek során nem volt lehetősége arra, hogy saját meggyőződése alapján határozza meg önmagát és belátása szerint értelmezze a nemzethez való viszonyát, addig most önállóan dönthetett az identitását alkotó elemek jelentőségéről. Jordi Muñoz politológus, a spanyol identitás politikai megközelítéséről szóló könyvében⁷ teszi fel a kérdést hogy a francói nemzetikatolicizmuson alapuló elveket valóban felváltotta-e a demokratikus patriotizmus, és ha igen, akkor ez milyen módon történt meg. Úgy véli, hogy az új nemzeti identitást a demokratikus átmenet irányítói és az 1978-as új spanyol alkotmány megfogalmazói egy konszenzuson alapuló nacionalizmusként képzelték el. A jobb- és baloldal természetesen másként tekint minderre, de – a szélsőséges nézetek kivételével – mindenki a 78-as alkotmányt tartja kiindulópontnak, az esetleges változásokat a többség az alaptörvény jövőbeni módosításaival kívánja érvényre juttatni, nem annak tagadásával, eltörlésével. A kasztíliai spanyol továbbra is minden spanyol közös nyelve, de a kism nemzetek saját nyelvei hivatalos nyelvi státuszt kaptak az adott autonóm közösségekben.

⁷ Muñoz 2012. A szerző korábban angol nyelvű tanulmányában is irt már a kérdés néhány eleméről: Muñoz 2009: 616–639.

A spanyol identitás meghatározásában továbbra is nagy szerepet játszik az ideológiai, gondolkodásbeli különbség, esetenként a pártszimpátia, valamint a regionális tényező: az erőteljes nacionalista áramlatokkal rendelkező Katalóniában vagy Baszkföldön nagyobb eséllyel tartja magát egy helyi lakos elsősorban katalánnak vagy baszknak, mint spanyolnak; más autonóm közösségekben az ilyen típusú (ön)megkülönböztetés kevésbé jellemző. Különösen Katalónia számít napjainkban turbulens régióknak, ahol 2013 második felében a korábbiaknál is jobban felerősödtek az autonómiára törekvő csoportok, majd a helyzet 2017-ben eszkalálódott.⁸

A nemzetikatolikus Franco-diktatúra évtizedeiben, valamint a demokratikus átmenet periódusában a vallási tényező fontos szerepet játszott az önmeghatározás tekintetében e hagyományosan mélyen hívő katolikus országban, ma azonban ez a faktor jóval kisebb jelentőséggel bír, elsősorban az idősök között tekinthető még számottevőnek. A katolikus egyházba vetett bizalom megrendülése⁹ nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a vallás már kevésbé hangsúlyos részét képezze a spanyolok mindennapi életének. Ugyanakkor megfigyelhető Spanyolországban, hogy sokan szétválasztották a vallás és az egyház kérdését: aki vallásos, az nem feltétlenül jár templomba, mert nem ért egyet a spanyol katolikus egyház cselekedeteivel; aki egyházellenes, az nem szükségszerűen vallásellenes is, csak az intézményt utasítja el.

Jordi Muñoz ismerteti a monográfiájában,¹⁰ hogy napjainkban két fő identitásfelfogás különböztethető meg Spanyolországban: az ún. alkotmányos nemzeti identitás és a tradicionális (hagyományokon alapuló) nemzeti identitás. Az alkotmányos identitás fundamentumait a spanyol nyelv (a *castellano*, vagyis a kasztíliai spanyol), az ország történelmének egésze, az 1978-ban elfogadott alkotmány mindenek felett való tisztelete és az ország egységének megkérdőjelezhetetlensége adják. A tradicionális nemzeti identitás más elemeket használ: a nemzeti szimbólumokkal (mint a himnusz és a zászló) történő érzelmi azonosulásból, a múlt csak bizonyos korszakokra koncentráló tiszteletéből, valamint a nemzet alapjául szolgáló katolicizmusból táplálkozik. Ez a kétféle identitás nem feltétlenül zárja ki egymást, azok részei akár össze is adódhatnak, egy komplex identitást eredményezve. Egyre ritkább, hogy egy személy nemzeti identitásának meghatározásához exkluzív módon csak az egyik vagy másik csoportból emeljen be jellemzőket. Egy 2011-es felmérés e szempontok mentén a következő eredményekre jutott:¹¹ a megkérdezettek 40%-a erőteljes alkotmányos nemzeti iden-

⁸ Ennek részleteiről történelmi perspektívában lásd: LÉNÁRT 2017: 54–63.

⁹ Az egyház a Franco-diktatúra szilárd támaszát adta, a társadalom egy része máig nem tudta megbocsátani, hogy annak idején a klérus ilyen magas fokú, feltétlen együttműködésről tett tanúbizonyságot. Napjainkban is derülnek ki újabb részletek az egyháziak által elkövetett bűncselekményekről (mint a gyermekrablásokban történt aktív közreműködés), valamint Spanyolországban is egyre nagyobb visszhangot kapnak a jelenkori katolikus egyházat megrengető bűncselekmények (gazdasági visszaélések, gyermekek zaklatása stb.).

¹⁰ Muñoz 2012.

¹¹ Muñoz a könyvében közli a felmérés körülményeit és eredményeit, valamint a fejezetek során értelmezi is azokat.

titással rendelkezett, másik 40% egyaránt fontosnak tartotta az alkotmányos és a tradicionális nemzeti identitását is, míg 20% úgy vélte, semmilyen nemzeti identitással nem rendelkezik. Elenyésző volt azok száma, akik kizárólag a hagyományokon alapuló nemzeti identitást vallották, és elutasították volna az alkotmányon alapulót. Minden megkérdezettet figyelembe véve alig volt kimutatható különbség politikai szimpátia vagy életkor alapján, de a jobboldalhoz kötődő, valamint az idősebb generációkhoz tartozó személyek inkább vallották magukénak a tradíciókon alapuló identitást.

A legtöbb spanyol szociológus ma is a fentiekben ismertetett két identitásváltozattal dolgozik, napjainkra azonban egyre jelentősebbé válik egy új elem, a kulturális szempont. Ezt korábban nem kezelték külön kategóriaként, a másik kettő részeként tekintettek rá, de mára indokolttá vált, hogy önálló egységként jelenjen meg. A spanyol nemzeti identitás, ahogyan a legtöbb nemzeti identitás, nagyrészt egy személyes, társadalmi és politikai változások befolyása alatt álló kulturális konstrukció. Jelenkori nacionalizmusokkal foglalkozó kutatók úgy vélik,¹² hogy egy nemzet szimbólumai, mint a zászló vagy a himnusz, önmagukban nem bírnak meghatározó jelentéssel, még akkor sem, ha két ellentétes ideológiai-politikai formáció vallja azokat magáénak. A lényeg abban rejlik, hogy egy adott történelmi helyzetben milyen tartalmat tulajdonítanak e jelképnek, és hogy milyen szerepet tölt be a társadalom életében. A jelenlegi spanyol zászló például, bár kialakult egy konszenzus a jelentéséről, a más, alternatív identitással is rendelkező régiókban nem töltheti be ugyanazt a szerepet. A Franco-diktatúra olyannyira kisajátította magának a nemzeti szimbólumokat, hogy a demokrácia periódusában a közvélemény e jelképekhez való ragaszkodásra egyre inkább szélsőségként tekint, még akkor is, ha azoknak már nincs ilyen jelentésük. Éppen ezért lesz mind gyakoribb, hogy az egyének nem csoporthoz tartozás, politikai szimpátia vagy vallási meggyőződés alapján definiálják önmagukat, hanem individuumként, akikre hatással vannak az említett tényezők, de ezen felül a családja, a szűkebb-tágabb lakókörnyezete és a szociális háló is. Napjainkra ez minden korábbinál érvényesebbnek tűnik. Az itthoni hírekben is gyakran hallott és olvasott katalán kérdés intenzívebbé válása markáns változást hozott: amíg Katalóniában a regionális nemzettudat erősödését láthatjuk, addig Spanyolország többi részén – éppen nagyrészt a katalán kérdés miatt – a spanyol identitás mindenek felett való érvényessége és az egységtörekvés lett hangsúlyosabb.¹³

Ahol alig tapasztalható változás (kis mértékű csökkenés, de még nem látványos), az az európai identitás: bármely nemzeti önmeghatározást tartja magára nézve a leginkább igaznak, nem írja felül azt, hogy európainak vallja magát. A jelen Spanyolországában az európaiság vált a legszorosabb összetartó kapoccsá, amelynek számos oka van. Egyfelől, sok spanyol külföl-

¹² Erről szól az alábbi tanulmánykötet: MORENO LUZÓN-NÚÑEZ XEIXAS 2013.

¹³ LÉNÁRT 2018: 65–67.

dön próbál szerencsét az igényeit jobban kielégítő élet reményében. Másfelől, az egyetemet végzett fiatalok többsége már a felsőfokú tanulmányaik során ízelítőt kapott más országok kultúrájából, amikor Erasmus-ösztöndíjjal külföldön tanult; a spanyol egyetemisták alkotják az egyik legmobilisabb hallgatói csoportot Európában. Számukra természetes, hogy az alapvetően spanyol identitásuknak szerves részét képezik azon nemzetek identitásának bizonyos elemei, amelyeket közelebről ismernek, ahol már éltek vagy most élnek. A fiatalok között egyre gyakoribb, hogy ugyanannyira fontosnak vélik önmeghatározásuk során az „európai” jelzőt, mint azt, hogy „spanyol”. Bizonyos esetekben, elsősorban Katalóniában vagy Baszkföldön, mindkettőt megelőzheti a „katalán” vagy a „baszk” önmeghatározás.

A 21. századra mindenképpen igaz, hogy nem létezik zárt, a nemzettudatot alapvetően befolyásoló identitás. Egy olyan országban, ahová tömegesen érkeznek bevándorlók, ott mindez hatványozottan igaz. A mai spanyol önmeghatározás kritériumai a külső hatások miatt állandó mozgásban vannak, mára olyan multikulturális identitássá vált, amely a lehető legszélesebb spektrumon értelmezhető. Ugyanakkor a sokszínűség és a több szempontúság már történelmileg részét képezi a spanyol nemzettudatnak, a megnövekedett volumenű bevándorlás csak új hangsúlyokat hozott létre. A már létező nyelvi, kulturális és történelmi identitások újabbakkal egészülnek ki; míg korábban ez a különbözőség elsősorban országon belüli, regionális eltéréseket jelentett, addig most a külföldről érkező hatások lesznek az új befolyásoló tényezők.

ÖSSZEGZÉS

A történelem során a spanyol nemzettudatra számos népcsoport volt hatással: többek között ibérek, kelták, görögök, rómaiak, vizigótok, arabok, berberek, szlávok, frankok alakították ki azt a nyelvi, vallási és kulturális sokszínűséget, amelyet ma gyűjtőnéven *spanyolnak* nevezünk. A keveredés és az új kulturális elemek önkéntes vagy önkéntelen elfogadása kezdettől fogva részei a spanyol történelemnek. A multikulturális spanyol identitás kialakulásához azonban kétirányú adaptáció szükséges: ne csak a bevándorlók próbáljanak igazodni a befogadó ország normáihoz, hanem a befogadók se zárkózzanak el az újonnan érkezőktől. Jelenleg ez utóbbi számít akutnak: a Spanyolországot kiemelten érintő migrációs problémák, az ennek következményeként bizonyos mértékben megjelenő idegengyűlölet, valamint a politikai és gazdasági bizonytalanság is sokat ront a helyzeten. A 2008-as gazdasági válság következményeként Spanyolország már nem csak befogadó, hanem ismét kibocsátó ország is. Mindenekelőtt a Latin-Amerikából érkező, spanyol anyanyelvű személyeknek van esélye könnyebb beilleszkedésre, illetve – az újlatin nyelvrokonság okán – a román csoportok is gyorsabban megtanulják a spanyol nyelvet.¹⁴ Ugyanakkor, a társadalom elismerését leginkább a természettudományos

¹⁴ Ezekről magyar nyelven lásd az alábbi áttekintő tanulmányokat: BARICZ 2017: 243–266; HORVÁTH–SARUDI 2014: 155–172; SZENTE–VARGA 2015: 221–234.

területen, illetve a szolgáltatói szektorban sikerül kivívnia a külföldi csoportoknak, mivel a humán tudományok zártabb világot alkotnak, a primer és szekunder szektorban pedig jóval alacsonyabb presztízzsel rendelkeznek a munkavállalók.

A spanyol identitás aktuális problémái tehát több szempont szerint vizsgálhatóak. A saját nemzetére, történelmére, hagyományaira vonatkozóan mi az egyén kiindulópontja, mennyire erős benne a nemzettudat, a spanyolként való önmeghatározás. A 60 év felettiéknél főleg ezek a lényeges különbségek, mindez pedig abból fakad, hogy a Franco-rendszerben nőttek fel, esetükben a kiindulási alap egy totalitárius, exkluzivista nemzetfelfogás volt. Számukra a bevándorlók által közvetített értékek, a kívülről érkező identitások inkább csak érdekességként szolgálnak, vagy olyan zavaró tényezőként hatnak, amelyek szükségtelenül megváltoztatják a már kimunkált spanyol nemzeti identitást.

A fiatalabb generációk számára a spanyol identitás európai és globális identitással párosul. Spanyolország lakói ma egyszerűen határozhatják meg önmagukat spanyolként, katalánként (amely behelyettesíthető bármely autonóm közösségre jellemző elnevezéssel), európaiként és világpolgárként. Az ország népességét az előrejelzések szerint a jövőben a kétirányú vándorlás fogja érdemben befolyásolni: a korábbi gazdasági válságra adott válaszok hosszú távú hatása és a magas, de csökkenő munkanélküliség következtében enyhülő volumenű legális bevándorlás, ugyanakkor a növekvő kivándorlás és az illegális bevándorlás miatt Spanyolország lakossága továbbra is változások előtt áll, amelyek várhatóan formálni fogják – elsősorban a fiatalok között – a nemzettudatot meghatározó tényezők jellegét.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Anderson, Benedict 2006** • *Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*. Budapest.
- Baricz Norbert Attila 2017** • *Dél-amerikai bevándorlás Spanyolországba*. In: Besenyő János – Miletics Péter (szerk.): *Szemelvények a XXI. századi migráció történetéből*. Budapest, 243–266.
- Baumeister, Martin – Teuber, Bernardo 2010** • La obra de Américo Castro y la España de las tres culturas, sesenta años después. *Iberoamericana* (10) 38. 91–97.
- Castro, Américo 1948** • *España en su historia*. Buenos Aires.
- Csejtei Dezső 1998** • A 98-as nemzedék és a spanyol történelem. *Aetas* (13) 4. 12–29.
- Greer, Margaret R. – Quilligan, Maureen – Mignolo, Walter D. 2007** • *Rereading the Black Legend: The Discourses of Religious and Racial Difference in the Renaissance Empires*. London–Chicago.
- Heng, Geraldine 2011** • *The Invention of Race in the European Middle Ages I: Race Studies, Modernity, and the Middle Ages*. Cambridge.

- Horváth Péter – Sarudi Csaba 2014** • A bevándorlás társadalmi, gazdasági és területi jellemzői Spanyolországban. *Tér és társadalom* (28) 1. 155–172.
- Lapeyre, Henry 1965** • Deux interprétations de l’histoire d’Espagne: Américo Castro et Claudio Sánchez Albornoz. *Annales* (20) 5. 1015–1037.
- Lénárt T. András 2017** • Katalónia a 20. században. *Rubicon* (28) 11. 54–63.
- Lénárt T. András 2018** • Hogyan látszik Katalónia? Gondolatok a katalán kérdésről. *Szépirodalmi figyelő* 1. 65–67.
- Maíz Chacón, Jorge 2009** • Claudio Sánchez Albornoz y los mitos medievales de la Historia de España. Nonnullus. *Revista de Historia*, Suplemento II. 39–40.
- Moreno Luzón, Javier – Núñez Xeixas, Xosé M. (eds.) 2013** • *Ser españoles. Imaginarios nacionalistas en el siglo XX*. Barcelona.
- Muñoz, Jordi 2009** • From National-Catholicism to Democratic Patriotism? Democratization and Reconstruction of National Pride: the Case of Spain (1981–2000). *Ethnic and Racial Studies* (32) 4. 616–639.
- Muñoz, Jordi 2012** • *La construcción política de la identidad española: ¿del nacionalcatolicismo al patriotismo democrático?* Madrid.
- Ríos Saloma, Martín F. 2011** • La Reconquista. Una construcción historiográfica (siglos XVI–XIX). Madrid, Ciudad Universitaria de México.
- Sánchez-Albornoz, Claudio 1957** • *España: un enigma histórico*. Buenos Aires.
- Szente-Varga Mónika 2015** • Oda vagy vissza? Közép- és kelet-európai migránsok Spanyolországban. In: Ferwagner Péter Ákos – Garaczi Imre – Kalmár Zoltán (szerk.): *Mediterrán perspektívák*. Budapest, 221–234.

